

УДК 338.4

Сайнський Д.А., к.е.н., начальник відділу територіального управління, Рахункова палата по Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Хмельницькій та Чернівецькій областях
**ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬГОСПТОВАРОВИРОБНИКІВ,
ЗОКРЕМА ГАЛУЗІ ХМЕЛЯРСТВА НА СУЧАСНОМУ ЄТАПІ РОЗВИТКУ**

Державна підтримка та система адміністрування податкових надходжень підприємств у сфері сільського господарства, зокрема галузі хмелярства супроводжувалось такими негативними явищами, як: складність, непрозорість, постійні зміни порядку застосування спеціального режиму оподаткування у сільському господарстві, порушення ринкової мотивації одержувачів непрямой державної підтримки, а також неефективність та ручний режим розподілу прямої державної підтримки, що в свою чергу не забезпечило рівновагу та компроміс інтересів усіх учасників економічних відносин в сільському господарстві, зокрема в галузі хмелярства. Метою підготовки статті стало дослідження особливостей державної підтримки сільгосптоваровиробників, їх оподаткування, а також організаційно-економічних взаємозв'язків та впливу такої підтримки на стан розвитку аграрного сектору, зокрема галузі хмелярства. Виявлено основні негативні тенденції щодо державної підтримки та адміністрування податкових надходжень в сільському господарстві. За результатом дослідження запропоновано удосконалити надання бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, а також удосконалити організаційно-економічний механізм системи держпідтримки с/г товаровиробників, зокрема галузі хмелярства, зокрема: шляхом зміни акцентів (критеріїв) надання державної підтримки — з відшкодування понесених витрат у галузі на надання компенсації на одиницю реалізованої продукції визначеної якості, узгодження та імплементація галузевої нормативно-технологічної документації до вимог європейського законодавства, створення сталих інтеграційних взаємозв'язків між хмелярською та пивоварною галузями тощо.

Ключові слова: державна підтримка, особливості оподаткування, хмелярська галузь, організаційно-економічні взаємозв'язки, бюджетна дотація.

Табл. 3, Літ. 8.

Сайнский Д.А.

**ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ
СЕЛЬХОЗТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ, В ЧАСТНОСТИ ОТРАСЛИ ХМЕЛЕВОДСТВА
НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ**

Государственная поддержка и система администрирования налоговых поступлений предприятий в сфере сельского хозяйства, в частности отрасли хмелеводства сопровождались такими негативными явлениями, как: сложность, непрозрачность, постоянные изменения порядка применения специального режима налогообложения в сельском хозяйстве, нарушение рыночной мотивации получателей косвенной государственной поддержки, а также неэффективность и ручной режим распределения прямой государственной поддержки, в свою очередь не обеспечило равновесие и компромисс интересов всех участников экономических отношений в сельском хозяйстве, в частности в области хмелеводства. Целью подготовки статьи стало исследование особенностей государственной поддержки сельхозтоваропроизводителей, их налогообложения, а также организационно-экономических взаимосвязей и влияния такой поддержки на состояние аграрного сектора, в частности отрасли хмелеводства.

Выявлены основные негативные тенденции государственной поддержки и администрирования налоговых поступлений в сельском хозяйстве. По результатам исследования предложено усовершенствовать предоставление бюджетной дотации для развития сельскохозяйственных товаропроизводителей и стимулирования производства сельскохозяйственной продукции, а также усовершенствовать организационно-экономический механизм системы господдержки с/х товаропроизводителей, в частности отрасли хмелеводства, в частности: путем изменения акцентов (критериев) предоставления государственной поддержки - по возмещению понесенных расходов в отрасли по предоставлению компенсации на единицу реализованной продукции определенного качества, согласование и имплементация отраслевой нормативно-технологической документации требованиям европейского законодательства, создание устойчивых интеграционных взаимосвязей между хмелеводческой и пивоваренной отраслями.

Ключевые слова: государственная поддержка, особенности налогообложения, хмелеводческая отрасль, организационно-экономические взаимосвязи, бюджетная дотация.

Табл. 3, Лит. 8.

Sainskyi D.A.

FEATURES OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURE MANUFACTURERS, IN PARTICULAR THE HOP-GROWING INDUSTRY AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT

State support and system of the tax revenue administration of agriculture enterprises, in particular, hop-grown industry is accompanied by such negative phenomena as: complexity, opacity, constant changes in the procedure for applying a special taxation regime in agriculture, violation of market motivation of indirect state support` recipients, and also inefficiency and manual mode of direct state support distribution, in its turn has failed to set a balance and compromise of interests of all participants in economic relations in agriculture, in particular in hop-growing industry. The article aim is investigation of features of state support for agriculture manufacturers, its taxation, and also organizational and economic relationship and impact of this support on the agriculture sector` state, in particular hop-growing industry. The main negative tendencies of state support and administration of tax revenues in agriculture are identified. Propositions of enhancing granting a budget subsidy for the development of agricultural producers and stimulating the production of agricultural products are findings of the study. Also, study` proposes is improving the organizational and economic mechanism of the state support system for agricultural producers, in particular hop-growing industry, specifically: through changing the emphasis (criteria) of providing state support – to reimburse in the industry to provide compensation for a unit of sold products of a certain quality, coherence and implementation industry normative and technological documentation of European legislation` requirements, creation of sustainable integration links with hop-growing and brewing industries.

Key words: state support, features of taxation, hop-growing industry, organizational and economic relationship, budget subsidy.

Tab. 3, Lit. 8.

Аналіз останніх досліджень. Питання дослідження ефективності, продуктивності та результативності державної підтримки та системи адміністрування податкових надходжень підприємств у сфері сільського господарства, зокрема галузі хмелярства, оцінки елементів та впливу синергетичних та комплементарних зв'язків між

суб'єктами взаємовідносин в сільському господарстві, а також їх удосконалення постійно перебуває у колі зору таких вітчизняних та зарубіжних вчених і аграрних науковців, як Ю. Лупенко [1], Н. Малініної [2], А. Проценко [3], Ю. І. Савченко [4], Л. Тулуша [5], Д. Вільямсона [6] та низки інших.

Однак, незважаючи на низку публікацій у вказаній царині, все ж має місце прогалини щодо належної оцінки запроваджених організаційно-економічних та фінансово-фіскальних інструментів направлених на регулювання відносин в сільському господарстві, зокрема і у галузі хмелярства.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, а також нормативно-правові акти України, які визначають відносини у рамках фінансово-економічної сфери державної підтримки і адміністрування податкових надходжень сільськогосподарських підприємств. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний, економіко-статистичний, порівняння, табличний, наукового узагальнення.

Мета наукової статті. Дослідження та оцінка стану комплементарності державної підтримки та особливості оподаткування суб'єктів господарювання в сільському господарстві, зокрема в галузі хмелярства, як умови сталого розвитку та зміцнення організаційно-економічних зв'язків.

Викладення основного матеріалу. Основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку визначає Закон України від 24.06.2004 № 1877 «Про державну підтримку сільського господарства України».

Відповідно до пункту 209.6 статті 209 Податкового кодексу України (далі — ПКУ, Податковий кодекс) сільськогосподарським (далі — с/г) вважається підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих основних фондах, а також на давальницьких умовах, питома вага вартості яких становить не менш як 75 % вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Європейський досвід свідчить про потребу застосовування у сільськогосподарському виробництві зваженої політики державного протекціонізму. У зв'язку з цим в Україні понад 10 років (до 01.01.2017) відповідно до пункту 209.1 статті 209 Податкового кодексу резидент, який провадив підприємницьку діяльність, зокрема, у сфері сільського господарства та рибальства і відповідав критеріям, встановленим у пункті 209.6 цієї статті, міг обрати спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість (далі — спецрежим з ПДВ).

При цьому механізм функціонування такого спецрежиму з ПДВ протягом 2015—2016 років постійно змінювався. Так, у 2015 році (до 01.01.2016) згідно із пунктом 209.2 статті 209 Податкового кодексу сума ПДВ, нарахована с/г підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів/послуг, не підлягала сплаті до бюджету та повністю залишалася в розпорядженні такого підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку — для інших виробничих цілей. Перераховані суми ПДВ акумулювалися с/г підприємствами на спеціальних рахунках, відкритих в установах банків та/або в органах, які здійснювали казначейське обслуговування бюджетних коштів (далі —

спецрахунки) у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України (постановою від 12.01.2011 № 11).

В той же час, у період з 01.01.2016 по 01.01.2017 позитивна різниця між сумою податкових зобов'язань звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту звітного (податкового) періоду, визначена с/г підприємством за операціями із зерновими і технічними культурами підлягала перерахуванню: до державного бюджету — у розмірі 85 % та на спецрахунки с/г підприємств — у розмірі 15 %. За операціями з продукцією тваринництва навпаки 80 % суми ПДВ визначеного до сплати в бюджет залишається у розпорядженні с/г підприємств, а 20 % перераховувалось до державного бюджету. Водночас, за операціями з сільськогосподарськими товарами/послугами (крім операцій із зерновими і технічними культурами та операцій з продукцією тваринництва) підлягала перерахуванню у співвідношенні 50/50 %.

З метою застосування пункту 209.2 і підпункту 209.15.1 пункту 209.15 статті 209 Податкового кодексу пунктом 209.19 визначено товарні позиції, які віднесено до зернових, технічних культур, а також продукції тваринництва, а саме:

- зернові культури — зернові культури товарних позицій 1001—1008 згідно з УКТ ЗЕД;
- технічні культури — технічні культури товарних позицій 1205 і 1206 00 згідно з УКТ ЗЕД;
- продукція тваринництва — продукція товарних позицій 0102 і 0401 згідно з УКТ ЗЕД.

Отже, у 2016 році спецрежим з ПДВ зазнав суттєвих змін, якими передбачалася сплата ПДВ до державного бюджету залежно від видів операцій із сільськогосподарською продукцією, в той же час до переліку зернових, технічних культур та продукції тваринництва віднесено лише товарні позиції за УКТ ЗЕД за окремими видами продукції, при цьому продукція галузі хмелярства (УКТ ЗЕД 1210 «Шишки хмелю, свіжі або сухі, подрібнені або не подрібнені, розмелені або у вигляді гранул, лупулін») віднесено до категорії «операції з сільськогосподарськими товарами/послугами».

Необхідно зазначити, що вказаними нормами Податкового кодексу не віднесено до продукції тваринництва операції щодо реалізації продукції свинарства. Також, нормами Податкового кодексу не була передбачена відповідальність с/г підприємств, зокрема, за порушення строків щодо перерахування сум ПДВ з поточного рахунка на спецрахунок. При цьому, враховуючи, що суми ПДВ, які акумулювалися на спецрахунках, не були визначені в розумінні Податкового кодексу як грошові та/або податкові зобов'язання, це дозволяло уникати застосування штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) за порушення правил сплати (перерахування) податків до державного бюджету, а також створювало ризики щодо здійснення перерахування с/г підприємствами сум ПДВ на відповідні спецрахунки коштів на власний розсуд.

Доцільно зазначити, що норми Податкового кодексу не регулювали відносини щодо здійснення операцій із перерахування сільгоспідприємствами, які обрали спецрежим з ПДВ, авансових платежів на спецрахунки цих підприємств.

Отже, складність та нормативно-правова неврегульованість спецрежиму з ПДВ, який діяв у 2015–2016 роках, створювало ризики некоректного визначення платниками такого спецрежиму обсягів перерахування ПДВ до державного бюджету та на відповідні спецрахунки за такими операціями.

Згадані особливості функціонування механізму спецрежиму з ПДВ діяли до 01.01.2017, а з 01.01.2017 стаття 209 Податкового кодексу визнана такою, що втратила

чинність (підпункт 4 пункту 2 розділу XIX Податкового кодексу), тобто с/г підприємства почали сплачувати ПДВ на загальних підставах.

В той же час, Законом України від 20.12.2016 № 1791 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» [12] з 01.01.2017 запроваджено надання бюджетної дотації для розвитку сільгосптоваровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

На виконання вказаного Закону Кабінетом міністрів України постановою від 08.02.2017 № 83 затверджено Порядок розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році (далі — Порядок № 83).

У відповідності до Порядку № 83 (п. 4) розподіл бюджетної дотації здійснюється за такими напрямками:

- бюджетна дотація товаровиробникам, які займаються розведенням свійської птиці та/або виробництвом м'яса свійської птиці та/або виробництвом яєчних продуктів, яєчного альбуміну, яєчного порошку (далі - птахівництво) (КВЕД 01.47, 10.12 та 10.80);
- бюджетна дотація іншим товаровиробникам, які провадять види діяльності, визначені в пункті 16¹.3 статті 16¹ Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (крім КВЕД 01.47, 10.12 та 10.80).

При цьому щомісячний розмір бюджетної дотації товаровиробникам, які займаються птахівництвом, не може перевищувати 50 відсотків виділених асигнувань на бюджетну дотацію у поточному місяці.

Бюджетна дотація виплачується товаровиробникам щомісяця з урахуванням вартості реалізованої продукції та пропорційно частці сплаченої до бюджету суми ПДВ за визначеними видами діяльності в загальній сумі сплати податку. При цьому, органи Казначейства забезпечують відкриття планових асигнувань державного бюджету за програмою 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» за напрямом «Бюджетна дотація сільськогосподарським товаровиробникам для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції». Державна фіскальна служба (ДФС) надсилає до Казначейства та Мінагрополітики Реєстр, в якому зазначається інформація про отримувача та сума бюджетної дотації, яка підлягає перерахуванню. На підставі отриманого від ДФС Реєстру Казначейство в автоматичному режимі перераховує відповідним отримувачам суми бюджетної дотації.

В той же час, ні статтею 16¹ Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» ні таблицею відповідності кодів видів економічної діяльності, кодам товарів згідно з УКТ ЗЕД Порядку № 83 не передбачено надання бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників продукції галузі хмелярства.

Внаслідок зазначеного, починаючи з 01.01.2017 в Україні зупинено (проігноровано) стимулювання виробництва продукції галузі хмелярства та розвитку хмелегосподарств через механізм надання бюджетної дотації. При цьому, вперше ДФС, а не Мінагрополітики було делеговано право визначення та розподілу сум державної підтримки с/г товаровиробникам, що свідчить про передачу органам ДФС неприїманної їм функції та створює ризики втрати контролю за оцінкою результативності, продуктивності та ефективності державної підтримки с/г товаровиробників через механізм бюджетної дотації.

Матеріали дослідження засвідчили наявність тенденції щодо скорочення у 2014—2016 роках чисельності суб'єктів спецрежиму ПДВ (Табл. 1), як загалом по Україні так і по окремих аграрних областях. Так, станом на 01.01.2017 кількість суб'єктів спеціального режиму оподаткування становила 6,6 відс. від загальної кількості платників ПДВ загалом по Україні (233 253 од.) та скоротилась на 1 306 од. або 7,8 % у порівнянні із кількістю станом на 01.01.2014 (з 16 780 од. станом на 01.01.2014 до 15 474 од. станом на 01.01.2017). Подібна тенденція мала місце і у Хмельницькій області, в той же час у Вінницькій області кількість суб'єктів спеціального режиму оподаткування навпаки зросла на 71 од. або 7,1 % у порівнянні із кількістю станом на 01.01.2014 (з 998 од. станом на 01.01.2014 до 1 069 од. станом на 01.01.2017).

За даними Реєстру одержувачів бюджетної дотації ДФС слідує, що станом на 01.07.2017 бюджетну дотацію загалом по Україні одержували 2 253 с/г підприємств платників ПДВ (з них: 451 фермерських господарств), в тому числі: у Вінницькій області — 152 од. (36 од.), в Хмельницькій — 122 од. (33 од.).

Зазначене свідчить про різке скорочення кількості одержувачів державної підтримки (у вигляді бюджетної дотації) після скасування спецрежиму ПДВ (з 01.01.2017). Так, станом на 01.07.2017 загалом по Україні кількість с/г підприємств платників ПДВ, які отримували бюджетну дотацію становила лише 14,6 % суб'єктів, що отримували непряму державну підтримку за результатом функціонування спецрежиму ПДВ станом на 01.01.2017 (з них: лише 5,7 % фермерських господарств), що свідчить про значне звуження кола с/г підприємств на яких поширювалось державне стимулювання їх розвитку, особливо в частині невеликих суб'єктів (фермерських господарств). Подібна ситуація також спостерігається у Вінницькій та Хмельницькій областях.

В той же час, непряма державна підтримка у вигляді функціонування спецрежиму з ПДВ була досить вагомою для с/г підприємств. Так, за даними Казначейства, у 2015—2016 роках на спеціальних рахунках сум ПДВ у розпорядженні с/г підприємств загалом по Україні акумульовано 27,3 і 22,9 млрд грн відповідно в результаті застосування спецрежиму з ПДВ. Подібно, за податковий період 2014—2016 років, на спецрахунки с/г підприємств у Вінницької і Хмельницької областей — суб'єктів спецрежиму з ПДВ фактично надійшло понад 5,0 і 3,0 млрд грн ПДВ, які залишилися у їх розпорядженні.

Зміни щодо порядку дії спецрежиму з ПДВ вплинули на зміну обсягів надходжень податків, зборів, платежів до державного бюджету. Наприклад, сільгоспідприємствами Вінницької і Хмельницької областей сплачено у 2015—2016 роках та I півріччі 2017 року 2 047,1 і 1 574,7 млн грн податків, або 22,2 і 28,0 % відповідно загальних надходжень до державного бюджету, в той же час, у 2016 році близько 16 % с/г підприємств Вінницької і Хмельницької областей забезпечили майже половину та третину відповідно надходжень ПДВ у вказаних областях, що дає підстави розглядати сільськогосподарську галузь як бюджетотворюючу.

Матеріали аудиту проведеного Рахунковою палатою [7] засвідчили, що чинна у 2014—2016 роках нормативно-правова база дозволяла найбільші обсяги непрямой державної підтримки (у вигляді спецрежиму з ПДВ через акумулювання коштів ПДВ на спецрахунках), а також прямої державної підтримки (з державного бюджету, зокрема, шляхом здешевлення кредитів) спрямовувати великим сільгоспідприємствам та агрохолдингам.

Зокрема, у 2014—2016 роках, із загальних обсягів надходжень на спецрахунках відповідно в середньому понад 60,0 % коштів залишились у розпорядженні 3,0 % великих сільгоспідприємств із найбільшими обсягами доходів (виручки) від реалізації

товарів, робіт, послуг Вінницької і Хмельницької областей (зокрема — агрохолдингів) — суб'єктів спецрежиму з ПДВ.

Таблиця 1

Відомості з Реєстру платників ПДВ щодо динаміки кількості суб'єктів спеціального режиму оподаткування у 2014-2016 роках всього по Україні, та на прикладі Вінницької та Хмельницької областей, одиниць

Region	Кількість платників ПДВ	із них:		Кількість фермерських господарств, що перебувають на обліку**	із них:	
		кількість суб'єктів спеціального режиму оподаткування			кількість платників ПДВ	в т. ч.: кількість суб'єктів спеціального режиму оподаткування
станом на 01.01.2014*						
Всього по Україні, в. т. ч.:	245 241	16 780		47 152	7 534	7 165
Вінницька область	5 738	998		1 924	469	446
Хмельницька область	4 365	511		1 488	237	219
станом на 01.01.2015*						
Всього по Україні, в. т. ч.:	234 240	16 728		42 946	7 805	7 417
Вінницька область	5 743	1 067		2 012	528	504
Хмельницька область	4 347	520		1 485	247	228
станом на 01.01.2016*						
Всього по Україні, в. т. ч.:	219 737	16 051		43 165	7 640	7 054
Вінницька область	5 363	1 075		2 081	545	498
Хмельницька область	4 001	505		1 518	244	214
станом на 01.01.2017*						
Всього по Україні, в. т. ч.:	233 253	15 474		43 762	7 974	7 063
Вінницька область	5 725	1 069		2 156	581	525
Хмельницька область	4 232	495		1 576	262	224
Темпи зростання 2014 р. +/- до 2016 р., од./%	-11 988/-4,9	-1 306/-7,8		-3 390/-7,2	+440/+5,8	-102/-1,4

Примітка: 1. * — інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь.

2. ** — інформацію наведено з урахуванням тих платників, що перебувають у стані припинення.

3. Джерело: розраховано автором за даними: Реєстру платників ПДВ (у т. ч. реєстру суб'єктів спеціального режиму оподаткування) Державної фіскальної служби України за 2014—2016 рр.

При цьому, відсутність взаємодії територіальних органів ДФС та органів Казначейства на регіональному та центральному рівнях в частині контролю за обсягами надходжень сум ПДВ на спеціальні рахунки с/г підприємств — суб'єктів спецрежиму з ПДВ створювало ймовірність опосередкованих втрат надходжень до державного бюджету. Зокрема, неконтрольоване перерахування сум ПДВ на спецрахунки сільгоспідприємств за грудень 2015—2016 років, в тому числі, за одержаними авансовими платежами у значних обсягах, створювало ризики зниження обсягів розрахунків з державним бюджетом за вказаним податком у наступних звітних (податкових) періодах.

Наприклад, незважаючи на зростання у 2016 році обсягів надходжень до державного бюджету податків за результатами діяльності с/г підприємств — суб'єктів спецрежиму з ПДВ, існувала можливість оптимізації вказаного податку, внаслідок чого державним бюджетом недоотримувалися надходження у значних обсягах. Зокрема, у 2016 році сільгоспідприємствами Вінницької і Хмельницької областей сплачено до державного бюджету ПДВ та перераховано суми податку на спецрахунки загалом на 1 366,3 і 355,9 млн грн відповідно менше, ніж такими платниками за вказаними

джерелами спрямовувалось у 2015 році, що свідчить про оптимізацію системи оподаткування ПДВ окремими суб'єктами спецрежиму, а також значні резерви надходжень вказаного податку.

Таблиця 2

Окремі показники діяльності с/г підприємств Вінницької і Хмельницької областей, які обрали спеціальний режим оподаткування ПДВ у 2014—2016 роках

Період	Обсяг доходів (виручки) від реалізації товарів (робіт, послуг), млн грн.	Загальна сума надходжень до державного бюджету ПДВ, млн грн	Суми ПДВ, перераховані на спецрахунки с/г підприємств та залишилися у їх розпорядженні, млн грн.	Питома вага сум ПДВ перерахованого на спецрахунки с/г підприємств в обсягах доходів (виручки), %
Вінницька область				
2014 рік	18 421,4	31,06	1 337,3	7,3
2015 рік	32 970,6	35,73	2 835,1	8,6
2016 рік	33 777,6	762,51	742,0	2,2
Хмельницька область				
2014 рік	7 930,7	14,2	816,2	10,3
2015 рік	13 678,0	-31,9*	1 384,5	10,1
2016 рік	15 568,5	281,3*	783,0	5,0

Примітка: 1. * — У 2015—2016 роках с/г підприємствами Хмельницької області сплачено до державного бюджету ПДВ у сумах 15,6 і 300,3 млн грн відповідно, при цьому таким платникам надано бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами в сумах 47,5 і 19,0 млн грн відповідно.

2. *Джерело:* розраховано автором за матеріалами аудиту проведеного Рахунковою палатою [7].

Вказані випадки мали місце в основному у с/г підприємствах — суб'єктах спецрежиму з ПДВ, з обсягом доходів (виручки) від реалізації товарів (робіт, послуг) понад 50 млн грн, в той же час, щодо підприємств з обсягом доходів 30—50 млн грн, такі випадки були відсутні або навпаки мало місце зростання обсягів надходжень ПДВ, які в окремих випадках перевищували надходження великих сільгоспідприємств/агрохолдингів.

Отже, функціонування спеціального режиму оподаткування ПДВ, зокрема у сільському господарстві, на практиці давало можливість фактично бути звільненим від сплати одного з ключових податків (ПДВ), застосовувати його на власний розсуд платників, зокрема внаслідок запровадження оптимізаційних схем вертикально інтегрованими структурами, що за відсутності належної взаємодії та координації роботи фіскальних органів та органів Казначейства дозволяло розглядати сектор сільськогосподарського виробництва як своєрідний «офшор» (що, зокрема, стверджувалось Головою ДФС України). Зазначене фактично дискредитувало функціонування спеціального режиму оподаткування ПДВ, зокрема на міжнародному рівні.

Необхідність подальшого розвитку аграрного сектору економіки України та його інтеграція в світову продовольчу систему вимагає посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу.

Наразі агропромисловий комплекс в Україні є одним з ключових секторів економіки: він формує 24 % випуску продукції та майже 18 % ВВП країни, при цьому за період 2007-2015 років сільськогосподарське виробництво зросло на 44,8 %. В той же час, Україна, на відміну від розвинених країн (США, Канади, країн ЄС), лише на третину використовує потужний природно-ресурсний потенціал (на Україну припадає приблизно 25 % чорноземів світу, а площа сільськогосподарських угідь складає 43 млн га, або 72 % від загальної площі країни). Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами свідчить оцінка

підтримки виробника (Producer Support Estimate — PSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, Туреччині — 23 %, РФ — 12 %, Канаді — 11 %, США — 7 %, в той час як в Україні — 1–1,5 % [8].

Необхідно відмітити, що протягом останніх років спостерігається тенденція щодо відновлення державної підтримки с/г підприємств аграрного сектору економіки України, як одного із найбільш перспективного та динамічно розвиваючого. Так, за твердженням прем'єр-міністра України державна підтримка аграрного сектора у 2018 році буде безпрецедентною та складе близько 6 млрд грн, що відкриє можливості для його технологічного розвитку на базі вітчизняних технологій.

Видатки загального та спеціального фондів державного бюджету на фінансування заходів з підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 2013—2017 роках зросли у 6,1 раза або на 4 133,52 млн грн (Табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка видатків загального та спеціального фондів державного бюджету на фінансування заходів з підтримки сільськогосподарських товаровиробників по Україні у 2013—2017 роках та затверджені призначення на 2018 рік, млн. грн.

Код/назва програмної класифікації видатків	2013 факт/ %виконання	2014 факт/ %виконання	2015 факт/ %виконання	2016 факт/ %виконання	2017 факт/ %виконання	2018** (призначення)	Відхилення 2018/2016	
							+/-	%
2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі»	0,96/1,3	—/*	—/*	—/*	56,93/94,9	5,0	5,0	—
2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, садівництва»	94,79/19,0	43,93/44,0	—	—	298,6/99,8	300,0	300,0	—
2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва»	721,0/58,2	371,2/41,8	40,58/16,2	29,99/99,9	165,84/97,6	4 000,0	3 970,1	13337,8
2801030 «Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів»	—	—	290,65/96,9	278,9/98,2	294,84/98,3	66,0	-212,9	-76,3
2801580 «Фінансова підтримка с/г товаровиробників»	—	—	—	—	4 134,1/90,9	945,0	945,0	—
2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств»	—	—	—	—	—	1 000,0	1 000,0	—
Всього держпідтримка АПК	816,75	415,13	331,23	308,89	4 950,27	6 316,0	6 007,2	—

Примітка: 1. * — Планом на 2014, 2015 та 2016 роки з урахуванням внесених змін за КПКВК 2801180 було заплановано по — 5,0 млн гривень.

2. ** — за даними Закону України від 07.12.2017 № 2246 «Про Державний бюджет України на 2018 рік».

3. Джерело: розраховано автором за даними: законів про Державний бюджет України та звітів про виконання Державного бюджету України за видатками на 2013—2017 рр.

Як випливає з даних таблиці 3 лише з 2017 року в Україні було віднослено фінансування заходів з підтримки сільськогосподарських товаровиробників, зокрема державної підтримки розвитку хмелярства, садівництва. Завдяки цьому у 2017 році, зокрема, вдалось погасити кредиторську заборгованість, яка виникла перед хмелярськими господарствами через не проведення фінансування компенсації понесених ними витрат з виконаних робіт у галузі, ще у 2012 році, у загальній сумі майже 10,0 млн грн, про що відмічалось в ході проведення 8 грудня 2017 року на базі Інституту сільського господарства Полісся Національної академії аграрних наук України круглого столу на тему «Хмелярство в Україні. Проблеми регламентації і стандартизації виробництва хмелепродуктів». Так, в ході проведення вказаного заходу, за участі

науковців та виробників, обговорювались нагальні проблеми галузі хмелярства в Україні.

Крім того, у 2017 році запроваджено за КПКВК 2801580 фінансову підтримку с/г товаровиробників за напрямом «Бюджетна дотація сільськогосподарським товаровиробникам для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції». При цьому, за даними Державної фіскальної служби за січень-червень 2017 року із загальної суми виділеної з державного бюджету бюджетної дотації (1,91 млрд грн) половина була надана виробникам продукції птахівництва, зокрема найбільшу частку дотацій або майже 1 млрд грн отримала група компаній «Миронівського хлібопродукту».

В той же час, порядку надання такої державної підтримки Урядом удосконалено не було, зокрема щодо підтримки хмелярства та садівництва. Так, Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 № 587 (із врахуванням змін внесених постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 508) визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними». При цьому, зміни внесені до вказаного порядку переважно стосувались лише уточнення його назви у зв'язку із припиненням справляння збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства. Проте концептуальних змін до вказаного порядку внесено не було.

Внаслідок чого, такий порядок передбачає низку комісій та «бюрократичних процедур», які вже функціонували протягом 10 минулих років. Обсяг державної підтримки галузі хмелярства визначається виходячи із суми понесених витрат суб'єктами господарювання, внаслідок чого продовжується практика розгляду «кращих документів» щодо відшкодування витрат, без належного врахування показників врожайності, валового збору хмелю, його якості, загалом регламентації та сертифікації всієї низки технологічних процесів, зокрема, і у відповідності до вимог Європейських регламентів. Крім того, зазначеним вище порядком не регламентується взаємозв'язок між хмелярськими господарствами та основним кінцевим споживачем хмелепродукції — пивоварними підприємствами, виходячи з їх потреб у сировині.

Висновки. Нормативно-правова база у 2014—2017 роках дозволяла найбільші обсяги непрямой державної підтримки (у вигляді спецрежиму з ПДВ через акумулювання коштів ПДВ на спецрахунках), а також прямої державної підтримки (з державного бюджету, зокрема, бюджетної дотації тощо) спрямовувати великим сільгоспідприємствам та агрохолдингам. При цьому, с/г підприємства до 01.01.2017 мали змогу використовувати спеціальний режим оподаткування ПДВ на власний розсуд, внаслідок: необґрунтованого спрямовування коштів ПДВ на відповідні спеціальні рахунки, запровадження оптимізаційних схем, зокрема, вертикально інтегрованими структурами, що за відсутності належної взаємодії та координації роботи фіскальних органів і органів Казначейства створювало ризики зниження обсягів розрахунків та ймовірність опосередкованих втрат надходжень до державного бюджету вказаного податку.

Зазначене потребує розглянути питання надання бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції в частині удосконалення диференціації умов такого податкового стимулювання, спрямованого на розвиток пріоритетних напрямів

діяльності та форм господарювання (зокрема представників малого та середнього соціально орієнтованого аграрного бізнесу).

Також, потребує удосконалення організаційно-економічного механізму системи держпідтримки с/г товаровиробників, зокрема галузі хмелярства, що вимагає проведення комплексних реформ у галузі й економіці держави при узгодженні питань внутрішньогалузевого розвитку, збільшенні місткості внутрішнього ринку, що в кінцевому результаті сприятиме збереженню і створенню робочих місць, вирішенню соціальних проблем сільських територій, зокрема малопродуктивних районів зони Полісся.

Вихідною позицією при цьому має бути: зміна акцентів (критеріїв) надання державної підтримки — з відшкодування понесених витрат у галузі на надання компенсації на одиницю реалізованої продукції визначеної якості, узгодження та імплементація галузевої нормативно-технологічної документації до вимог європейського законодавства, зокрема, регламентації та сертифікації всієї низки технологічних процесів у відповідності до вимог Європейських регламентів, створення сталих інтеграційних взаємо-зв'язків між хмелярською та пивоварною галузями тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями податкового регулювання розвитку аграрного сектору економіки України на період до 220 року/ Ю. О. Лупенко, Л. Д. Тулуш // наук. Вид. — К.: ІАЕ 2013. — С. 35—38 .
2. Малініна Н. М. Особливості формування системи прямого оподаткування аграрного сектору в розвинутих країнах /Н. М. Малініна, Л. Д. Тулуш // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2012. — Вип. 1 (6). — С. 124—134 .
3. Проценко А. В. Тенденції розвитку галузі хмелярства в Україні / А. В. Проценко // Сталий розвиток економіки. — 2015. — № 2. — С. 79—85. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_2_13 .
4. Савченко, Ю. І. Оцінка економічної ефективності розвитку хмелярства / Ю. І. Савченко, Т. Ю. Приймачук, Т. Ю. Сітнікова // Вісник аграрної науки. — 2011. — № 1 (січень). — С. 66—70.
5. Тулуш Л. Д. Реформування податку на додану вартість у сільському господарстві / Л. Д. Тулуш // Економіка АПК. — 2016. — № 2. — С. 69—78 .
6. Williamson J., Durst R., Farrigan, T. The potential impact of tax reform on farm businesses and rural households / J. Williamson, R. Durst, T. Farrigan // U.S. Department of Agriculture, Research Economic Service – Economic Information Bulletin № 107.-February 2013. — 32 p.
7. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень територіальними органами Державної фіскальної служби України у Вінницькій і Хмельницькій областях щодо забезпечення повноти та своєчасності сплати податків, зборів, платежів суб'єктами господарювання в сільському господарстві, затверджений рішенням Рахункової палати від 15.11.2017 № 23-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/> .
8. Данилишин Б. М. Нова державна підтримка агропромислового комплексу — шлях в нікуди / Б. М. Данилишин // [Електронний ресурс]. — 2016 р. — Режим доступу : https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.